

Agata Kusto

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie

Stara tradycja na nowej scenie. Pieśni dunajowe we współczesnym obiegu¹

W 2020 roku decyzją Ministra jako pierwszy z terenu województwa lubelskiego, znalazł się na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego zwyczaj dunajowania. Opisany został następująco:

Chodzenie po *dunaju* to kolędowanie obywające się w drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia, w wieczór Świętego Szczepana we wsiach dawnej parafii Łukowa, czyli Łukowej, Rakówce i Zamchu. Chłopcy oraz młodzi, nieżonaci mężczyźni obchodzą domy śpiewając tzw. kolędy życzące skierowane do dziewcząt, które jeszcze nie wyszły za mąż. Treść pieśni nawiązuje do zamążpójścia i ma na celu symboliczną pomoc w przyspieszeniu planów matrymonialnych w kolejnym roku. Istnieją trzy podstawowe rodzaje pieśni, zróżnicowane

¹ Poniższy tekst jest kontynuacją artykułu *Teren badawczy dawniej i dziś. Rekonesans na przykładzie zwyczaju dunajowania* (Kusto 2023).

ze względu na wiek adresatki. Kolędnicy w zamian za śpiew otrzymują tzw. *zapłatejkę*, którą wykorzystują częściowo podczas poczęstunku we własnym gronie po zakończeniu *dunajowania*, dzielą się nią również między sobą a pozostałą jej część przeznaczają na cele charytatywne.²

Na zwyczaj *dunajowania* składa się cały kompleks elementów, jak czas funkcjonowania, lokalizacja geograficzno-regionalna, status wykonawców i adresatów oraz atrybuty i działania uzupełniające. Należy zauważyć, że mimo tych wyraźnie określonych kryteriów, *dunajowanie* pozostaje „zwyczajem” w odróżnieniu od najbardziej rygorystycznie rozumianego pojęcia „obrzędu” czy „święta”. Zwyczaj jest zachowaniem powtarzalnym, lecz nieobciążonym żadnymi sankcjami. Tak więc niedochowanie jakiegoś elementu czy przekroczenie zakazu nie pociąga za sobą negatywnej oceny społeczności, w której jest kultywowany (Smyk 2020: 19). W poniższym tekście zajmiemy się jednym z niezbędnych elementów tego zwyczaju, jakim są pieśni *dunajowe*. Należą one do zbioru kolęd życzących, które wyróżnia określona funkcja i umiejscowienie w czasie obrzędowym. Zgodnie z definicją Jerzego Bartmińskiego, są to kolędy noworoczne³ (życzące, „dunajowe”) związane z obrzędowym obchodzeniem domów z życzeniami w okresie Nowego Roku („nowe lato”). Cechuje je funkcja magiczno-agrarna i zalotna, przejawiająca się w obecności tradycyjnych symboli ludowych. Są formą życzenia szczęśliwej, czyli wyłącznej i wzajemnej miłości oraz tego, co może w jej osiągnięciu pomóc, przede wszystkim urody (Bartmiński 1986: 80)⁴. Źródła

² Zwyczaj *dunajowania* w Łukowej i okolicach; <https://niematerialne.nid.pl/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/> (dostęp: 15.04.2023).

³ Na terenie Lubelszczyzny kolędowanie przypada na dwa okresy, wielkanocny i bożonarodzeniowy. Przyjmujemy za literaturę przedmiotu, że kolęda noworoczna, życząca wykonywana jest w okresie Bożego Narodzenia, tj. od drugiego dnia świąt (dzień św. Szczepana) do święta Trzech Króli.

⁴ Więcej o symbolice zwyczaju *dunajowania* oraz historii jego dokumentowania (Kusto 2023).

utrwalone związane z repertuarem dunajowym można podzielić na trzy grupy. Pierwszą, najcenniejszą, stanowią nagrania dźwiękowe. Tego rodzaju dokumentację znajdziemy w Archiwum Etnolingwistycznym im. J. Bartmińskiego UMCS, Archiwum Folkloru Muzycznego Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie i oczywiście w cyfrowym repozytorium Etnofon.pl, które stanowi najobszerniejszą platformę udostępniania informacji i nagrań z instytucjonalnych i prywatnych kolekcji dźwiękowych w Polsce. Nagrania zdeponowane w archiwach są z reguły pokłosiem przeprowadzonych badań terenowych lub stanowią dokumentację festiwalu i wydarzeń folklorystycznych.

Jako najodleglejsze w czasie należy traktować nagranie Mariana Chyżyńskiego poczynione 20 lipca 1980 roku podczas festynu ludowego w Łukowej. Lokalni dunajnicy wykonali wówczas trzy pieśni dunajowe: *Na dunaj, Maryś, rano po wodę*; *U tej Marysi pod okienkiem* („Czerwone jabłuszko”) oraz *Płynie nam rzeczeczka*⁵. Cztery lata później Jerzy Bartmiński utrwalił w Łukowej S. Minkiewicza śpiewającego *Płynie nam rzeczeczka*, Bronisławę Padyjasek śpiewającą *U naszej Kasi pod okieneczkiem* oraz Stanisława Pokarowskiego wykonującego kilka pieśni: *Płynie nam rzeczeczka*, *Tam popod gajem krasna Manusia chodziła*, *Poszła Anusia krajem*, *Na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj*. W 1993 roku w Łukowej badania przeprowadziła Wiesława Kubów. Dawny skład zespołu *dunajników* reprezentowali tym razem Jan Paluch i Stanisław Ciepla, który wykonali dwa dunaje *Pochwalony Jezus Chrystus, na dunaj* (wariant *Na dunaj Nastuś, rano po wodę, na dunaj* z poprzedzającym chrześcijańskim pozdrowieniem) i *U tej Jagusi pod okienkiem zielona* (wariant *U tej Marysi pod okienkiem zielona*).⁶ Powyższe badania terenowe potwierdziły utrzymujący się w pamięci informatorów zwyczaj chodzenia po kołędzie do panien i śpiewanie określonych pieśni zwanych *dunajami*. Zachowane nagrania dają okazję do

⁵ Zapisy nutowe nagrań (Bartmiński 2011).

⁶ Pracownia Etnolingwistyczna UMCS, taśma nr 833A/8-9.

skonfrontowania ich z obecnie wykonywanymi wersjami, co będzie miało miejsce w dalszej części artykułu.

Drugą grupą źródeł utrwalonych są opracowania naukowe. Jeśli nie liczyć pojedynczego zapisu pieśni *Ubiegła rzycejka i bystra wodejka, pod winem*, którą Józef Chmara zamieścił w swoim zbiorze z roku 1937 (Chmara 1937: 11–12), to pierwszym powojennym sygnałem potwierdzającym żywotny w pamięci zwyczaj będzie ogłoszenie przez Michała Pękalskiego w „Literaturze Ludowej” z roku 1959 pięciu pieśni *dunajowych* (Pękalski 1959). Na ten zbiór powoływali się kolejni badacze, a także środowisko Łukowej, w którym reaktywano zwyczaj obecny do dzisiaj. Stanowić on będzie punkt wyjścia do poszukiwania we współczesnym *dunajowaniu* najdawniej udokumentowanego repertuaru. Kolejne opracowania, jak przykładowo Romana Sokala praca dyplomowa o kołędowaniu w Biłgorajskim (Sokal 1969)⁷ także odwołują się do Pękalskiego. Natomiast dwie antologie regionalne: *Kołędowanie na Lubelszczyźnie* (Bartmiński 1986) oraz *Lubelskie* z serii PPML (Bartmiński 2011) pełnią kluczową rolę w uporządkowaniu przekazów związanych z kołędowaniem życzeniowym dla dziewczyny, w którym to zbiorze umieszczono pieśni *dunajowe*⁸.

Trzecią grupę źródeł stanowi dokumentacja Archiwum Gminnego Ośrodka Kultury w Łukowej, na którą składają się zdjęcia, nagrania audio i wideo oraz dokumentacja bieżąca dotycząca funkcjonowania zwyczaju. Była ona gromadzona zarówno na potrzeby przygotowywanego wpisu na listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, jak i po uzyskaniu wpisu, w związku z wynikającymi z tego faktu zobowiązaniami. Obecnie swoistą kroniką wydarzeń jest profil społecznościowy o nazwie „Lubelszczyzna Dunajuje”, stanowiący wizytówkę

⁷ Opracowanie zostało przygotowane na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem Jadwigi Klimaszewskiej *Miejsce przechowywania: Archiwum Naukowe Muzeum Wsi Lubelskiej* w Lublinie.

⁸ Repertuar kołędowy, który obejmuje pieśni *dunajowe* zamieszczono w cz. 1, *Pieśni i obrzędy doroczne, Kołеды życzące dla chłopca i dziewczyny*.

Wojewódzkiego Przeglądu Dunajów i Dawnych Kolęd Życzących stworzonego po wpisie na Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

„Lubelszczyzna Dunajuje”

W roku 2020 odbyła się pierwsza edycja wydarzenia, wówczas pod nazwą Konkurs pieśni „Lubelszczyzna Dunajuje”. Wydarzenie objęło swym zasięgiem repertuarowym nie tylko podlegające ochronie duna-jowanie, ale także inne kolędy życzące, co umożliwiło skierowanie oferty do całego województwa lubelskiego. Strona internetowa Gminnego Ośrodka Kultury w Łukowej oraz profil społecznościowy wydarzenia stały się swoistą „nową sceną” i jednocześnie miejscem wymiany informacji o historii reaktywacji zwyczaju i okolicznościach związanych z wpisem na Krajową Listę⁹. W latach 2020–2021 Gminny Ośrodek Kultury w Łukowej zorganizował dwie edycje przeglądu, ze względu na zaistniałe ograniczenia pandemiczne – w formie zdalnej. Podobnie, jak w przypadku wielu wydarzeń kulturalnych realizowanych w sposób zdalny, tak i tu zaapelowano o nadsyłanie nagrań zgodnych z podanymi w poście wytycznymi:

Post musi zawierać: imię i nazwisko uczestnika, wiek, miejscowość oraz nagranie wideo; zgodnie z tradycją można podać także imię „Najmilejszej”, której jest *dunaj* dedykowany; w nagraniu może brać udział jedna osoba, zwycięzca zostanie wyłoniony na podstawie zebranych pod zgłoszeniem polubień.¹⁰

Na stronie GOK-u w Łukowej podany został sugerowany repertuar. Były to zarówno same teksty pieśni, jak i zapisy nutowe z tekstem. Wykorzystano dotychczasowe publikacje pieśni w opracowaniach o niejednorodnym standardzie edycji. Dla zainteresowanych mogą one

⁹ <http://gok.lukowa.pl/index.php/2-artykuly/1000-dunajowanie-lukowskie-na-krajowej-liste-niematerialnego-dziedzictwa-unesco>; <https://fb.watch/ngfPbmPTfF/>

¹⁰ <https://www.facebook.com/profile/100067215857528/search/?q=20%20grudnia%202020> (wpis z dn. 22.12.2020).

stanowić jedynie punkt wyjścia do dalszych poszukiwań informacji o brzmieniu, kontekście funkcjonowania i symbolice pieśni dunajowych. Dodatkowo, warto podkreślić, że zgodnie z rozszerzoną formułą przeglądu, wśród czternastu zamieszczonych pieśni znalazły się pieśni *srictie* dunajowe, jak i kolędy życzące dla dziewczyny, występujące na znacznie szerszym obszarze Lubelszczyzny. Układ i opis 14 incypitów na stronie internetowej jest następujący:

*Na dunaj Kasiu, rano po wodę na dunaj;
Płyńcie nam rzeczka; U ciebie, Kasiu, pod okienujkiem
(Czerwone jabłuszko);
Z cicha, z cicha dziś przystępujemy;
Tam pod laseczkiem czarna chmureczka;
Chodzi Zosieńka po pokoiku (Bychawka);
Stąpił na gałązkę;
Ej, tam pod borem, pod lasem;
Przyszedł Jasieńsko pod okieneczko;
Rwała dziewczyna jabłka, jagody (Rachanie);
Do ciebie, Kasieńko, do ciebie jedziemy (Helenów);
Poszła Kasieńka na dunaj po wodę (Gorajec);
Ciecze ryczejka, bystra wodejka (Gorajec);
Hej, bracia co się dzieje (Kolęda dunajowa ze wsi Pisklaki).¹¹*

Wszystkie nadesłane nagrania zostały zamieszczone na profilu „Lubelszczyzna Dunajuje”. Pierwsza edycja miała charakter pilotażowy i wśród pojawiających się postów więcej miejsca poświęcono materiałom z dawnych dokumentacji, takich jak nagranie Polskiego Radia z dunajnikami z 1980 roku, czy obszerny dokument filmowy zrealizowany przez Biłgorajską Telewizję Kablową w 2014 roku zawierający wypowiedzi Stanisława Ciepli, Jana Palucha i Wiesławy Kubów oraz dunajowanie w wykonaniu grupy młodych dunajników: Kamila Macha, Wojciecha Kubów, Daniela Ferenca, Łukasza Mularczyka

¹¹ <http://gok.lukowa.pl/index.php/lubelszczyzna-dunajuje> (dostęp: 15.09.2023).

i Tomasza Syty.¹² Z nadesłanych na tę edycję nagrań warto wyróżnić akcję kolędowania w domu, w której kolędnikami było pięciu dorosłych i dwaj chłopcy. Kolędnicy wykonali *Płynie nam rzycejka*, wtórując do śpiewu grą na akordeonie, gitarze i dużym bębnie:

$\text{♩} = 124 \text{ 11,6"}$

1. [Pły - nie nam rzy - cej - ka, jak by - stra wo - dej - ka, pod wi - nem, hej]

hej, pod wi - nem pod zie - le - niu - siej - kim bar - wi - nem.

(Płynie nam rzycejka, jak bysta wodejka, pód winem, hej,)
hej, pód winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
A co teraz będzie dla nas zapłatejka, pód winem, hej,
hej, pód winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
Może skądś masz zdjęcia i wrzuc je na fejsa, pód winem, hej,
hej, pód winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
Jużeśmy ci Kasiu wydunajowali, pód winem, hej,
hej, pód winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
I na te zapusty kawalira dali, pód winem, hej,
hej, pód winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
I haa!

Jest to wariant bliski wykonaniu Stanisława Pokarowskiego z roku 1984, którego zapis znajdziemy w *Lubelskim* (Bartmiński 2011: nr 132B). W wykonaniu z 2020 roku wyraźna jest redukcja tekstu, ale jednocześnie jego aktualizowanie: „Może skądś masz zdjęcia i wrzuc je na fejsa”. Zarówno dziarski sposób śpiewania zbliżony do skandowania, jak i liczne gesty oraz komunikacyjna mowa ciała pomiędzy wykonawcami zdają się nawiązywać do tradycyjnego sposobu ośpiewywania panien w Łukowej i okolicach.

¹² <https://www.facebook.com/100068006012797/videos/165862164870892> (dostęp: 15.09.2023).

Podczas II edycji pozyskano więcej ciekawych przekazów. Zespół Śpiewaczy z Łukowej IV wykonał pieśń *We czwartek wieczór pierwszego marca* (opublikowany 20.12.2021). 13 grudnia 2021 roku opublikowano kilka nagrań: Chór „Harmonia” wystąpił z towarzyszeniem akordeonu, śpiewając *U Ciebie, Kasiu, pod okienejkiem, zielona*, a piątka dziewcząt wykonała kolędę życzącą *Szczodry, dobry wieczór-rejku*. Grupa sześciu chłopców zaśpiewała naprzemiennie z dziewczynką dunaja *U Ciebie Kasiu, pod okienejkiem, zielona* z powitaniem: *Pochwalony Jezus Chrystus!* Dzieciom towarzyszył markujący grę na bębnie chłopiec i niewidoczny na nagraniu akompaniator grający na akordeonie. Całość pieśni zaaranżowana została w postaci dialogu, na zakończenie którego wszyscy zgodnie wykrzyknęli: *I haha!* Po tym nastąpiło śpiewane podziękowanie za kolędę *Za kolędę dziękujemy*. Należy zaznaczyć, że mimo sztucznej sytuacji, a więc odgrywania wyuczonych pieśni na scenie, wszystkie elementy pierwotnego wykonania dość dobrze zostały zrekonstruowane.

Część postów opublikowano w styczniu 2022 roku, a wśród nich wyróżniał się występ Męskiego Zespołu Śpiewaczego z Bukowej. Zespół został założony w 2014 roku na podwalinach zespołu śpiewaczo-obrzędowego z Bukowej. Jego członkowie pochodzą z Korytkowa Dużego i Bukowej, miejscowości położonej w północnej części gminy Biłgoraj. Zespół działa przy tamtejszym GOK-u, a jego instruktorem i członkiem jest Jerzy Odrzywolski (ur. 1979 w Biłgoraju). W udzielonym autorce wywiadzie przyznał, że na ich terenie nie śpiewało się *dunajów*, natomiast obecne było kolędowanie ze śpiewem kolęd życzących pannom i kawalerom, co sam pamięta z dzieciństwa. Tradycję tę kultywowali jeszcze najstarsi mieszkańcy, dziś już nie jest ona praktykowana. Niektóre z kolęd życzących dla panien, które śpiewano w Bukowej posiadały motyw *dunaja*, ale mimo to informator nie zalicza ich do typowych, jego zdaniem, pieśni *dunajowych*. Za takie uznaje jedynie repertuar Łukowej i okolic¹³. Ta wypowiedź

¹³ Wywiad przeprowadzony przez A. Kusto z Jerzym Odrzywolskim 28.05.2023

potwierdza przekonanie o ograniczonej lokalizacji zwyczaju dunajowania i jest zgodna z opinią środowiska dunajników z Łukowej¹⁴. Podczas opisywanej edycji przeglądu Męski Zespół Śpiewaczy z Bukowej sięgnął po jedną z najbardziej rozpoznawalnych pieśni dunajowych – *Na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj*¹⁵:

$\text{♩} = 180,5 \quad 11,3''$

1. Na du - naj, Ma - ryś, ra - no po wo - dę na du - naj,
na du - naj, Ma - ryś, ra - no po wo - dę, na du - naj.

1. *Na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
2. *I to ze dwoma wiaderekoma, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
3. *Napotkała se trzy rybólowy, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
4. *A moi mili, łówcie mój wiunek, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
5. *A cóż nam będzie za zapłatejka, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
6. *Jednemu będzie ruciuny wiunek, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
7. *Drugiemu będzie srybny pierściunek, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
8. *Trzeciemu będzie sama mułoda, na dunaj,
na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.*
9. *A ta mułoda jako jagoda, na dunaj,*

w Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie; Więcej o zespole; zob.: <https://www.gokbilgoraj.pl/zespoły-i-tworcy-ludowi/meski-zespol-spiewaczy-z-bukowej> (dostęp: 15.09.2023).

¹⁴ Por. wypowiedź Wiesławy Kubów w reportażu filmowym BTK 2014, op. cit.

¹⁵ Nagranie opublikowane 19.01.2022.

- na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 10. Krzątaj się, krzątaj, nam kolędy szukaj, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 11. Idź do skrzynejki, licz złotówce, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 12. Posiąg do skrzyni, wyjm pułowe świni, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 13. Posiąg na półkę, zdejm chleba bułke, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 14. Na dunaj tymu, co jest w tym domu, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 15. Na dunaj babce, co siedzi na ławce, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 16. Na dunaj dziadkowi, co siedzi na stole, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 17. Już my cie, Marysiu, wydunajowali, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 18. I na te zapusty kawalira dali, na dunaj,
 na dunaj, Maryś, rano po wodę, na dunaj.
 (okrzyk:)
 lhaa!

Wariant prezentowany przez zespół z Bukowej jest bardzo bliski temu śpiewanemu przez *dunajników* z Łukowej z 1980 roku¹⁶. Zapis tego ostatniego znajdziemy *Lubelskim* (Bartmiński 2011: nr 123A). Porównując możemy zauważyć, że śpiewacy z Bukowej pominęli zwrotki 3, 4 i 14, pozostałe elementy zachowując bardzo wiernie, także jeśli chodzi o rozpoczynanie każdej zwrotki przez jednego ze śpiewaków i kontynuowanie przez wszystkich dalszej części z refrenem. Śpiewacy nadali swojemu wykonaniu więcej linearności

¹⁶ Warto zaznaczyć, że na płycie *Lubelskie* z serii *Muzyka źródeł* znajdziemy w wykonaniu Zespołu kolędników z Łukowej nagrany w 1980, ale w Kazimierzu. Wyróżnia go szybkie tempo wykonania i dublowanie linii melodycznej na skrzypcach. Adresatką kolędy jest dziewczyna o imieniu Nastuś; por: *Na dunaj Nastuś* (*Lubelskie* 1997: nr 27).

i śpiewności, co wynika niewątpliwie z preferencji repertuarowych zespołu oscylującego wokół pieśni wielkopostnych i pogrzebowych, w których stosują szeroką frazę i niespieszne tempo. Podczas II edycji wystąpił jeszcze Chór „Opoka” w składzie 7 mężczyzn z towarzyszeniem akordeonu (zaśpiewali *U ciebie Kasiu pod okienujkiem*) oraz Koło Gospodyń Wiejskich w Gołębiu „Gołębianki” z kolędą gospodarską *Dobry wieczór panie gospodarzu*.

III edycja Wojewódzkiego Przeglądu Dunajów i Dawnych Kolęd Życzących z terenu województwa lubelskiego „Lubelszczyzna Dunajuje” odbyła się 15 stycznia 2023 roku w Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie. Była to pierwsza edycja w trybie stacjonarnym. Organizatorem pozostał Gminny Ośrodek Kultury w Łukowej w partnerstwie z Muzeum Wsi Lubelskiej. W Lublinie wystąpiło 26 podmiotów wykonawczych, a były to zespoły i grupy śpiewacze, instrumentalści oraz soliści z 12 miejscowości. Najwięcej z Łukowej (9) i z Lublina (8), zaś po jednym reprezentancie z: Aleksandrowa, Bukowej, Dorohuska, Godziszowa, Łucka na Ukrainie, Majdanu-Obleszcze, Obszy, Wojciechowa i Świdnika.¹⁷

Poniżej omówione zostaną prezentacje, wybrane z uwzględnieniem kanonicznego repertuaru pieśni *dunajowych* oraz dawnych kolęd życzących.¹⁸

¹⁷ Wykaz wykonawców zgodny z programem wydarzenia: Grupa Kolędnicza z Lublina „Ludowa Szopka z Lalkami” (Lublin), Maja Bielak (Łukowa), Zespół „Ale Babki” (Dorohusk), Jasio Wróbel (Łukowa), Milena b.d., (Łuck), Zespół Męski „Opoka” (Łukowa), Zespół Folklorystyczny „Iskiereczki” (Lublin), Męski Zespół Śpiewaczy „Majdaniacy” (Majdan-Obleszcze), Kapela „Z Marcinkowej Górki” (Wojciechów), Chór Męski „Arion” (Świdnik), Mali Dunajnicy z Łukowej (Łukowa), Chłopięcy Zespół Śpiewaczy (Bukowa), Zespół „Różga” Muzeum Wsi Lubelskiej (Lublin), Obszańscy Dunajnicy (Obsza), Zespół Śpiewaczy z Łukowej IV, (Łukowa), Piotr Kula (Lublin), Ludowy Zespół Śpiewaczy „Aleksandrowiaczy” (Aleksandrów), Dunajnicy z Łukowej. Grupa I Tradycyjna (Łukowa), Anna Wróbel (Łukowa), Męski Zespół Śpiewaczy z Godziszowa (Godziszów), Martyna Jagoda (Lublin), Zielona Girlanda (Lublin), Zespół „Mali Dunajnicy” (Łukowa), Lubelska Orkiestra Rodzinna (Lublin), Męski Zespół Śpiewaczy z Bukowej (Bukowa), Orkiestra Dęta z Łukowej (Łukowa).

¹⁸ Nagrania dźwiękowe wszystkich wykonawców III edycji znajdują się w Zbiorach Folkloru Muzycznego Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie.

Jako pierwsi wystąpili Obszańscy dunajnicy, chłopcy w wieku 8–14 lat, śpiewający od trzech lat pod kierunkiem Tadeusza Kubów. Wykonali jednego *dunaja* z wtórowaniem akordeonu i dużego bębna:

$\text{♩} = 128,5 \quad 11,2''$

8. A że tak czy nie tak daj o - rze-chów prze - tak, pod wi - nem,
hej, pod wi - nem, pod zie - le - niu - sień - kim bar - wi - nem.

1. Płyne nam rzeczka jak bystra wodejka, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
 2. A czym się odkupisz, nadobna Marysiu, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
 3. A odkupie ja się rodzono siostrzyczką, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
 4. A czym się odkupisz, nadobna Marysiu, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
 - A odkupie ja się rodzonym braciszkiem, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
 6. A czym się odkupisz, nadobna Marysiu, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
 7. A odkupię ja się swoim najmilejszym, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
 8. A że tak, czy nie tak, daj orzechów przetak, pod winem, hej, pod winem, pod zieleniusieńkim barwinem.
- lhaa!*

Powyższe wykonanie jest bliskim wariantem tego zamieszczonego w *Lubelskim* (Bartmiński 2011: nr 132A) i zaśpiewanego przez Stanisława Cieplę w Łukowej w 1980 roku. Obszańscy dunajnicy dokonali skrótu tekstu pomijają wątek „rodzonego tatusia” i „rodzonej mamusi”. Kolejnym zespołem wykonującym *dunaje* byli Aleksandrowiaczy.

Wykonali m.in. kolędę śpiewaną dla panny *Poszła Kasiunia rano po wodę, na dunaj*¹⁹:

$\text{♩} = 138,6 \quad 18,2''$

1. Po - szła Ka - siu - nia ra - no po wo - dę, na du - naj,
na du - naj Ka - siu, ra - no po wo - dę, na du - naj.

*Poszła Kasiunia rano po wodę, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
Oj, ze dwoma wiaderekoma, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
Czerpnęła jednym wiaderekciem, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
Czerpnęła drugim wiaderekciem, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
Tam upuściłaś srybny pierścionek, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
A sama poszła krajem, dunajem, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
I napotkała trzech rybałczyków, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
Jednemu będzie ruciany wiónek, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
Drugiemu będzie srybny pierścionek, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.
Trzeciemu będzie Kasia młodziuchna, na dunaj,
na dunaj, Kasiu, rano po wodę, na dunaj.*

¹⁹ O różnicach w kolędowaniu na terenie biłgorajskiego wspominała Janina Socha (ur. 1930 w Łukowej, zam. w Aleksandrowie); zob. Pracownia Etnolingwistyczna UMCS taśma 411B.

Powyższa kolęda znacząco różni się od poprzednio opisywanych stylem muzycznym. Śpiewana jest spokojnie, płynnie, w sposób zbliżony do wykonywania pieśni narracyjnych, o długiej fabule. Ten sam wątek tekstowy „Rybacy łowią wianek panny” znajdziemy w wielu przekazach zamieszczonych w Lubelskim, do wykonanego w 2023 roku zbliżony tekstowo jest przekaz dunajników z Łukowej z 1986 roku (*Lubelskie* nr 135E). Pod względem melodycznym Aleksandrowiacy wykorzystują inną melodię. Ostatecznie, wydzźwięk obu przekazów jest zdecydowanie różny. Podczas III edycji pojawił się także Męski Zespół Śpiewaczy z Bukowej. Tym razem wykonali sztandarowy dunaj *Płynie nam rzycejką*, który w zasadzie nie różnił się od rozposzechnionej wersji. Natomiast kolejna pieśń *Hej, Marysiu, Chrystus się zrodził* należy do kolęd życzących dla dziewczyny i stanowi przykład wykorzystania motywu dunaja w pieśni spoza kanonu:

$\text{♩} = 101,4 \quad 21,3''$

Hej, Ma - ry - siu! Chry - stus się zro - dził wszyst - kim spra - wił Go - dy.
My, ta - ki zwy - czaj, no - si - my do wo - dy, na du - naj.

Hej, Marysiu, Chrystus się zrodził, wszystkim sprawił Gody,

l: My, taki zwyczaj, nosimy do wody, na dunaj:l.

Hej, Marysiu, godnąś panienką, myśmy ci życzyli,

l: tysiączne lato przy tobie liczyli, na dunaj:l.

Hej, Marysiu, byś w swym panieństwie kawalerów miała,

l: na te zapusty mężatką została, na dunaj:l.

Hej, Marysiu, także rodzicom składamy te wota,

l: aby z łask Bożych była wieka kwota, na dunaj:l.

Hej, Marysiu, wybacz prosimy, żeśmy przeszkodzili,

l: postaw kwaterkę, będziem razem pili, za dunaj:l.

Podczas omawianej edycji nie mogło zabraknąć grupy chłopców z Łukowej, którzy występowali już w różnego typu działaniach promujących zwyczaj *dunajowania*. Małym dunajnikom z Łukowej – Bartkowi, Szymonowi i Kacprowi towarzyszyły dwie dziewczynki noszące to samo imię: Maja. Jedna Maja uderzała w wielki bęben, druga Maja grała na tamburynie. Dzieci wykonały pieśni *U ciebie Maju pod okienejkiem zielona* oraz *Płynie nam rzyczejka*.

Po - chwalony Jezus Chry - stus!

$\text{♩} = 183 \quad 11,8''$

U cie - bie Ma - ju, pod o - ki - nej - kiem, zie - lo - na,
 zie - lo - na ja - błoń czer - wo - ne jabł - ka zro - dzi - ła.

1. *U ciebie Maju pod okienejkiem zielona,
zielona jabłoń czerwone jabłko zrodziła.*
2. *Tam pópód gajem krasna Majunia chodziła,
oj, chodziła, czerwone jabłko nosiła.*
3. *Przyszła tam do niej mamusia to jej: Majuniu,
Majuniu duszko, daj mi jabłuszko czerwone.*
4. *Oj, nie dam, nie dam, sama jedno mam, oj, schowam,
schowam na Gody i na świętego Szczepana.*
5. *Przyszed tam do niej tatusio to jej: Majuniu,
Majuniu duszko, daj mi jabłuszko czerwone.*
6. *Oj, nie dam, nie dam, sama jedno mam, oj, schowam,
schowam na Gody i na świętego Szczepana.*
7. *Przyszła tam do niej siostrzyczka to jej: Majuniu,
Majuniu duszko, daj mi jabłuszko czerwone.*
8. *Oj, nie dam, nie dam, sama jedno mam, oj, schowam,
schowam na Gody i na świętego Szczepana.*
9. *Przyszed tam do niej braciszek to jej: Majuniu,*

Majuniu duszko, daj mi jabłuszko czerwone.

10. *Oj, nie dam, nie dam, sama jedno mam, oj, schowam, schowam na Gody i na świętego Szczepana.*

11. *Przyszed tam do niej najmiłszy to jej: Majuniu, Majuniu duszko, daj mi jabłuszko czerwone.*

12. *Oj, tobie dam, dam, chociaż jedno mam, oj, dam, dam, przekrój na dwoje, zjemy jabłuszko oboje.*

W przytoczonej powyżej wersji obserwujemy zamierzoną aktualizację tekstu: w miejsce imion Marysia lub Kasia podstawione zostały Maja/Majunia. Poza tymi wyjątkami tekst jest wierną kopią wersji śpiewanej w 1980 roku w Łukowej pieśni *dunajowej* zwanej „Czerwonym jabłuszkiem” o incipicie *U tej Marysi pod okiennikiem zielona*. Według *dunajników* z Łukowej zaśpiewanie tej pieśni gwarantowało pannie rychłe zamążpójście. Druga z pieśni wykonana była zgodnie z rozpowszechnioną wersją.

Podczas edycji z 2023 roku usłyszeć można było sporo ciekawych, a przede wszystkim nieznanymi lub rzadko wykonywanymi kolędami życzącymi. Lubelska Orkiestra Rodzinna, powstała z inicjatywy Przemysława Łozowskiego przypominała wdzięczną pod względem muzycznym i ciekawą pod względem konstrukcji tekstu „ubierankę” dla dziewczyny. Każda ze zwrotek przeplatana była grą orkiestry o bogatym brzmieniowo składzie (skrzypce, basy, cymbały, bęben i bębenek z brzękadłami). Interesująco zabrzmiał występ lubelskiej grupy pod nazwą Zielona Girlanda. Trzy śpiewaczki zaimprovizowały okolicznościowe chłopców – ochotników z widowni. Wykonywały przy tym tradycyjne kolędy z Lubelszczyzny *Hej, na mojem Jasieńku, koszulecka Iniana* (ubieranka dla kawalera) i *Tam u Jasieńka kalinowy sadek*. Męski Zespół Śpiewaczy z Godziszowa przywołał wariant *Kolędy wiejskiej* powstałej około 1720 roku *Weselcie się ludzie, już wam dobrze będzie*.

Podsumowanie

Opisany powyżej materiał umożliwia sprecyzowanie następujących wniosków. Po pierwsze, dla dziedzictwa kulturowego, a niematerialnego w szczególności, niezwykle istotne staje się dokumentowanie, pozostawianie trwałego śladu kulturowanych wierzeń i zwyczajów. Bez nich nie ma szansy na uchwycenie procesu przemian, jakim podlega żywa tradycja. Obserwacja zwyczaju *dunajowania* pokazuje, jak pojedyncze zapisy²⁰ mogą stanowić jedyny punkt odniesienia do późniejszych realizacji. Po drugie, zmiana kulturowa dotyka nie tylko samej materii tradycji, w tym wypadku pieśni *dunajowych* i okoliczności ich funkcjonowania. Zmiana następuje (jest to także proces) w sposobie dokumentowania i udostępniania różnych form dziedzictwa. W przypadku zwyczaju *dunajowania* tradycyjne formy dokumentowania (wywiady, zapisy tekstu i melodii, fotografie analogowe) wykorzystywane są w nowych mediach „na równi” ze współczesnymi dokumentacjami, jak filmiki, nagrania audio, fotografie cyfrowe. W przypadku tych ostatnich można wyróżnić dwa nurty: staranne, wyreżyserowane kreacje (w tym wypadku zrealizowane na potrzeby przeglądu w formie zdalnej) oraz spontaniczne relacje, często niedochowujące jakichkolwiek standardów dokumentacyjnych. W efekcie współczesny badacz ma do dyspozycji materiał bez opisu, źle wykadrowany, fragmentaryczny („łapanie chwili”), jednak ważny poznawczo, bo sporządzony zwykle bez intencji stworzenia dokumentacji. Może on, choć nie zawsze, wykazywać wysoki stopień autentyczności. Po trzecie, transkrypcja muzyczna, której efektem jest zapis muzyczny coraz rzadziej stanowi obowiązkowy element dokumentacji. Niechęć do jej wykorzystywania nie wynika z braku umiejętności warsztatowych, ale z przekonania o wystarczalności nagrań audio do udokumentowania zwyczaju. W efekcie wzrasta ryzyko bezrefleksyjnego odtwarzania tradycji i rekonstruowania repertuaru na podstawie

²⁰ Mam na myśli zapisy Michała Pękalskiego, który w „Literaturze Ludowej” z roku 1959 zamieścił teksty pięciu pieśni. Jedną z nich opatrzył melodią. O zapis melodii zwrócił się do Józefa Sokołowskiego, nauczyciela w Biłgoraju (Pękalski 1959).

pojedynczych wariantów muzycznych. Transkrypcja muzyczna natomiast stanowi nie tylko zapis konkretnego wykonania, ale jest wynikiem doświadczenia jej autora. Po czwarte, refleksja ostatnia dotyczy przeglądu „Lubelszczyzna Dunajuje”. Otóż założenia i organizacja całego wydarzenia nie są wolne od błędów. Należy jednak stwierdzić znaczne zainteresowanie tradycyjnym repertuarem kolęd życzących i sięganie po najcenniejsze przekazy charakterystyczne dla zróżnicowanej etnograficznie Lubelszczyzny. Już tak niewielki dorobek wydarzenia w postaci kilku edycji pokazuje silną potrzebę identyfikowania się środowisk lokalnych z własnym, dobrze rozpoznanym dziedzictwem. Jest to dość zaskakujące w dobie unifikowania dóbr kultury i poddawania ich zabiegowi remiksu. Co istotne, wykonawcami sięgającymi po tradycyjne przekazy są często mieszkańcy dużych aglomeracji. Wykazują oni duże zaangażowanie w zachowanie autentyczności źródła, o którym starają się wiedzieć jak najwięcej. Przykładem takich inicjatyw na gruncie opisywanego repertuaru mogą być realizacje zespołu Zielona Girlanda, czy Lubelska Orkiestra Rodzinna. Przegląd „Lubelszczyzna Dunajuje” to tylko jedna z wielu płaszczyzn, na której widoczne są zarówno współczesne przemiany tradycji muzycznych, jak i formy ich upowszechniania. Z pewnością kolejne jego edycje dostarczą nowych obserwacji i poszerzą krąg zainteresowanych unikatowym zwyczajem z biłgorajskiego.

Literatura cytowana

- Adamowski, Jan 1988: *W polu lipejka... Z repertuaru zamojskich laureatów Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu n. Wisłą*. Zamość: Wojewódzki Dom Kultury w Zamościu.
- Bartmiński, Jerzy (red.) 1986: *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Bartmiński, Jerzy 2011: *Kolędy życzące dla chłopca i dziewczyny. W: Pieśni i obrzędy doroczne, cz.1*. Red. Jerzy Bartmiński

(*Polska Pieśń i Muzyka Ludowa. Źródła i Materiały* 5). Lublin: Wydawnictwo Polihymnia, 234-292.

Chmara, Józef 1937: *Lubelska pieśń ludowa*, cz. 1. Red. Józef Chmara. Lwów-Warszawa: Wydawnictwo Książnica Atlas.

Czy wiesz, że, 2014: Reportaż BTK (Biłgorajskiej Telewizji Kablowej), Scenariusz Joanna Wyrostek, zdjęcia Mariusz Polowy, montaż Robert Łazar, www.facebook.com/100068006012797/videos/165862164870892

Kusto, Agata 2023: *Teren badawczy dawniej i dziś. Rekonesans na przykładzie zwyczaju dunajowania*, „Muzyka”, nr 4 (w druku).

Na dunaj Nastuś, 1997: Lubelskie, vol. 3, nr 27, *Muzyka źródeł. Kolekcja muzyki ludowej Polskiego Radia*, wybór i opracowanie Maria Baliszewska, Anna Szewczuk-Czech. Warszawa (CD).

Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława 2016. *Gatunkowe uwarunkowania znaczeń symbolicznych*. „LingVaria”, nr 2, 203-224.

Pękałski, Michał 1959: *Pieśni dunajowe*, „Literatura Ludowa”, nr 5–6, 60–64.

Smyk, Katarzyna 2020: *Obrzęd jako tekst kultury. Przykład Bożego Ciała w Spycimierzu*, Ścieżki kultury, t.2. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Sokal, Roman 1969: *Obrzęd kolędowania w Biłgorajskim, jego funkcje i formy*. Toruń.

Strony internetowe

Oficjalny portal bilgoraj.com.pl, https://bilgoraj.com.pl/pl/14_kultura-i-rozrywka/31861_gok-w-lukowej-kultywuje-i-wskrzesza-dawny-zwyczaj-chodzi-o-dunajowanie-video.html (dostęp: 15.09.2023).

Oficjalny portal społecznościowy „Lubelszczyzna dunajuje” z dn. 17.01.2023;

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100068006012797> (dostęp: 15.09.2023).

„Zwyczaj dunajowania w Łukowej i okolicach”; Oficjalna strona Narodowego Instytutu Dziedzictwa, <https://niematerialne.nid.pl/niematerialne-dziedzictwo>

[kulturowe/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/](https://niematerialne.nid.pl/kulturowe/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/) (dostęp: 15.09.2023).

Summary

Old tradition on a new stage. Danube songs in contemporary circulation.

The custom of Dunajowanie was inscribed on the National List of Intangible Cultural Heritage in the second half of 2020. This contributed to increased interest in the custom and songs performed during caroling by the community itself. Subsequently, GOK Łukowa undertook to organize a review of the Dunajowanie, promoting both the Łukowa and the repertoire. This article explores the problems that emerge in researching this reconstructed tradition. The analysis was based on archival text and music records from The Lublin Open Air Village Museum concerning wishing carols, as well as audio and video materials from previous editions of the Danube Review and Old Wishing Carols from the Lublin Voivodeship „Lublin Region Dunajuje”.

Keywords: Polish folk carols, Lubelszczyzna Dunajuje, custom of dunajowanie, caroling with wishes, list of intangible heritage in Poland